

**ЖИТТЯ І НАУКОВА СПАДЩИНА
ЄРЕМЕЄВА ІВАНА МАКСИМОВИЧА (1887–1957)**

У статті розкриваються найважливіші віхи життя та діяльності професора І.М. Єремєєва, його наукові відкриття та здобутки.

Ключові слова: І.М. Єремєєв, селекція, пшениця, сорт «Українка», наукова діяльність, дослідження.

З часу відродження української незалежності, в сучасних умовах національного відродження виникає потреба проаналізувати й адекватно оцінити внесок сільськогосподарської науки та окремої особистості в розвиток аграрного сектору нашої держави. У цьому контексті важливим є історико-наукове дослідження творчої спадщини видатних учених, що дає змогу об'єктивно розглянути ретроспективу історичних подій та розвиток науки, оскільки за певними явищами та подіями стоять конкретні персоналії. Зважаючи на це, стає зрозумілою актуальність всебічного дослідження, творчого переосмислення й цілісного сприйняття життя та наукової діяльності одного з найвидатніших представників плеяди вчених-селекціонерів, організатора сільськогосподарської дослідної справи в Україні професора Івана Максимовича Єремєєва (1887–1957). Його життєвий шлях становить цілу епоху в науковому та суспільному розвитку України.

На початку 50-х років ХХ ст. на хлібні ниви нашої країни прийшла «пшенична революція». Вона майже подвоїла врожаї провідної зернової культури. Значну роль у цьому відіграли всесвітньо відомі сорти озимої та ярої пшениці, автором найпопулярніших з них був І.М. Єремєєв. Роботи цього видатного вченого по створенню високоякісних та інтенсивних сортів зернових культур, розробці теоретичних основ і методів ведення селекційного процесу належать до надбань світової біологічної науки. Багато його наукових ідей та здобутків і в наші дні звучать по-сучасному. Звернення до наукової спадщини вченого стає актуальним особливо зараз, коли для вирішення долі продовольчої безпеки України важлива роль відводиться науково обґрунтованій сортової політиці. Саме сорт в даний час є основним чинником подальшого розвитку наукового землеробства.

І.М. Єремєєв прожив надзвичайно яскраве наукове життя. Його основні науково-дослідні роботи присвячені теоретичним і методичним питанням селекції, внутрішньовидової гібридизації, отриманню чистих ліній. Вчений вивів нові сорти озимої і ярої пшениць, гречки та зернобобових культур. Під його

керівництвом виведений, розмножений і впроваджений у виробництво сорт озимої пшениці «Українка» 0246, широко відомий не лише на території колишнього СРСР, а й поза його межами. Хлібопекарські якості даного сорту залишаються й до нині неперевершеними [3].

Народився Іван Максимович Єремєєв 19 січня 1887 р. в м. Ромни (тепер Сумської обл.). З 1904 по 1907 рр. здобував освіту у Харківському технологічному інституті. Але завершити її не зміг внаслідок активної участі в революційних подіях 1905–1907 рр. І. Єремєєв зазнав переслідувань і змушений був емігрувати до Швейцарії. Згодом він перебрався до Франції. Тут, в Нансі, 1909 р., І.М. Єремєєв навчався в Агрономічному інституті. Далі, навчання продовжив у Парижі, слухав лекції в Сорбонні, Інституті Пастера, Ботанічному саду. Водночас молодий І. Єремєєв співпрацював з російськими періодичними виданнями. Серед них – «Прогресивне садівництво і городництво», «Плодівництво», «Господар» [2, с. 426–427].

Впродовж 1912–1915 рр. Єремєєв І.М. виконував обов'язки агронома на дослідній станції у Сербському місті Топчедері. З 1916 по 1931 рр. працював на посаді заступника директора Іванівської дослідно-селекційної станції, а також – завідувача відділу селекції і насінництва озимої пшениці Миронівської селекційної станції ім. Старченка. Заснована в 1914 р., науково-дослідна установа стала одним із перших селекційних закладів в Україні та відзначалась високою результативністю всіх напрямків тутешньої наукової діяльності [6]. Станція була зразковою базою для проведення наукових досліджень, організації селекційних і дослідних робіт. Найважливішою особливістю навчального процесу був тісний зв'язок теоретичних і практичних занять. Велике значення в плідній роботі Миронівської селекційно-дослідної станції мала близькість до неї Маслівського сільськогосподарського технікуму, який став для І.М. Єремєєва, на певний час, постійним місцем роботи. Майже всі провідні науковці станції були одночасно й викладачами цього навчального закладу. І. Єремєєв також був запрошений читати лекції у Маслівському

сільськогосподарському технікумі. Згодом навчальний заклад реорганізували в Інститут селекції та насінництва ім. К.А. Тімірязєва. Це був унікальний навчальний заклад. Він проіснував всього 16 років (1921–1937), але залишив в історії великий, незабутній слід. З 1929 р. Іван Максимович Єремєєв обирається професором інституту [7, с. 7]. Тут вчений очолював кафедру селекції і насінництва.

В той час вітчизняна селекція озимих пшениць лише почала набирати наукових обертів. Вчені займалися, в основному, відбором потрібних екземплярів у посівах місцевих і завезених з-за кордону сортів.

З червня 1917 р. під керівництвом І.М. Єремєєва було виведено ряд сортів озимої пшениці. Серед них, найпопулярнішою стала «Українка» під № 0246. У 1918 р. із 62 кращих зразків розплідника В.Є. Жолткевича, селекціонер заклав на великих ділянках станційне сортовипробування, яке з Угорської Банатки остаточно виявило сорт «Українки» [4, с. 19]. Посіви цього сорту займали площу понад сім мільйонів гектарів та були серед п'яти найбільш стійких ліній, що перезимували. До того ж науковцем було організовано Спілку селян-насінників з метою прискорення поширення сорту пшениці «Українка». У 1956 р. сорт затверджений ООН як Міжнародний стандарт сильних пшениць та став визнаним світовим стандартом якості хліба. «Українка» була годувальницею країни у найголоднішу пору 1920-х і 1930-х рр., під час Другої світової війни. У кандидатській дисертації О.О. Черниш подається дещо інша інформація про те, що згаданий сорт озимої пшениці вивели селекціонери Л.І. Ковалевський, В.С. Желткевич та І.М. Єремєєв у 1923 р. [1].

У 1931–1941 рр. І.М. Єремєєв – завідувач відділу селекції Всесоюзного науководослідного інституту цукрових буряків. 1934–1937 рр. – завідує відділом пшениці, заступник директора з наукової роботи Пушкінського відділу Всесоюзного інституту рослинництва в Ленінградській області. Тут, на базі відділу селекції, 1937 р. організував Ленінградську селекційну станцію. Працював на ній з перервою до 1945 р. заступником директора з наукової роботи і завідувачем відділу пшениці [2, с. 427].

В 1935 р. за участі вченого світ побачило класичне двохтомне видання «Теоретичні основи селекції» (т. 1, Москва; Ленінград, 1935). За сукупністю наукових праць у 1936 р. без захисту дисертації кваліфікаційна комісія присудила І.М. Єремєєву науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук і вчене

звання дійсного члена Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. Леніна. В період з 1939 по 1940 рр. він – учасник Всесоюзної сільськогосподарської виставки, де нагороджений Золотою медаллю.

З 1941 по 1943 рр. І.М. Єремєєв перебував на посаді заступника Північно-Двінської селекційної станції, до 1945 р. – заступник директора Ленінградської селекційної станції. В 1945 р. Іван Максимович перейшов на посаду завідувача кафедри селекції і насінництва Білоцерківського сільськогосподарського інституту.

І.М. Єремєєв, соратник М.І. Вавілова, у 1951–1955 рр. очолював кафедру рослинництва й селекції Уманського СГІ, а до 1957 р. – професор цієї кафедри [8]. У цей період на кафедрі значно покращилась навчальна і науководослідна робота з селекції та агротехніки польових культур. Вчений плідно працював над новими науковими дослідженнями, активно залучаючи до них студентство. В уманський період свого життя він багато доклав зусиль для вдосконалення агротехніки «Українки». В Уманському національному університеті садівництва й досі працюють його учні: кафедрою рослинництва завідує академік О.І. Зінченко, який на той час був молодим агрономом у навчальному господарстві, вирощував «Українку»; доцент В.П. Сигида студентом слухав лекції Івана Максимовича. Професор Ю.Ф. Терещенко зібрав надзвичайно цікаві матеріали про життя і працю видатного вченого. Лекційна аудиторія кафедри носить ім'я професора І. Єремєєва. Слід звернути увагу на те, що в Уманському національному університеті садівництва на 23–24 травня 2013 р. планується проведення семінару «Теоретичні і практичні засади еколого-біологічного рослинництва», присвяченого 145-річчю заснування кафедри рослинництва і 125-річчю з Дня народження професора І. М. Єремєєва [5].

Іван Максимович був неперевершеним лектором, ерудованим науковцем, завжди сповнений глибиною і актуальністю ідей, високою педагогічною майстерністю, відданістю науці і обов'язку, захоплюючим прикладом для молоді.

2 лютого 1957 р. видатний український радянський вчений, селекціонер рослин, науковець, дослідник І. М. Єремєєв пішов з життя і був похований на цвинтарі Софіївської слобідки в м. Умань.

Професор І.М. Єремєєв – вчений-новатор у галузі селекції та рослинництва. Йому належить авторство сорту озимої пшениці «Українка 0246», який сьогодні є одним із чинників подальшого розвитку наукового землеробства. Можна з впевненістю стверджувати, що в особі

І.М. Єремєєва вітчизняна агрономія мала великого вченого, який, розвиваючи науково-дослідну справу з теоретичних і методичних питань селекції, внутрішньовидової гібридизації, отримання чистих ліній, значно випередив у наукових пошуках Західну Європу й США.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Черниш О.О. Академік В. М. Ремесло (1907–1983) – вчений та організатор сільськогосподарської дослідної справи в Україні / О.О. Черниш: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.07 / Українська академія аграрних наук; Держ. наук. с.-г. бібліотека УААН. – К., 2007. – 22 с.
2. Борсук Г. Ю. Єремєєв Іван Максимович / Г.Ю. Борсук // Енциклопедія сучасної України. У 25-ти т. – Т. 9: Е-Ж. – К., 2009. – С. 426–427.
3. Еремеев Иван Максимович // Знаменитые, великие, гениальные люди. Самое интересное о них! – Режим доступу: <http://100v.com.ua/ru/Erimeev-Ivan-Maksimovich-person>
4. Кочмарський В.С. 100-років Миронівському інституту пшениці ім. В. М. Ремесла НААНУ (1912–2012) / В.С. Кочмарський // Посібник українського хлібороба: наук. – практич. щорічник / [голов. ред. В.В. Кириченко]. – К.: Академпрес, 2012. – Т. 1: Селекція і насінництво польових культур. – С. 19–23.
5. План проведення в Уманському національному університеті садівництва наукових заходів у 2013 році // Уманський національний університет садівництва. – Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua/ua/activities/naukova-robota/plan-provedennya-naukovix-zahodiv.html>
6. Ремесло Василий Николаевич // Герои страны. – Режим доступу: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=10266
7. Спеціальна селекція польових культур: Навчальний посібник / В.Д. Бугайов, С.П. Васильківський, В.А. Власенко та ін.; за ред. М.Я. Молоцького. – Біла Церква, 2010. – 368 с.
8. Уманський державний аграрний університет: історія, сьогодення, славетні імена. – К.: Грамота, 2009. – 296 с., іл.

© *Сергей Чернецкий*
(Київ)

ЖИЗНЬ И НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ ЕРЕМЕЕВА ИВАНА МАКСИМОВИЧА (1887–1957)

В статье раскрываются важнейшие вехи жизни и деятельности профессора И.М. Еремеева, его научные открытия и достижения.

Ключевые слова: И. М. Еремеев, селекция, сорт, «Украинка», научная деятельность, исследования.

© *Sergiy Chernetsky*

LIFE AND SCIENTIFIC HERITAGE OF YEREMEYEV IVAN MAKSYMOVYCH (1887–1957)

The article describes the most important milestones in the life and work of Professor I.M. Yeremeyev, his scientific discoveries and achievements.

Keywords: I.M. Yeremeyev, selection, variety, Ukrainian, scientific activity, research.

До редакції надійшла 11.12.2012.